

УДК 336.274.2:658.26

Т. В Омеляненко *

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ РЕГІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

В статті розглянуто проблему зростання заборгованості енергопостачальних підприємств. Запропоновані рекомендації щодо ефективного управління дебіторською заборгованістю.

В статье рассмотрена проблема роста задолженности предприятий-поставщиков электроэнергии. Предложены рекомендации по эффективному управлению дебиторской задолженностью.

Постановка проблеми. Сучасний стан внутрішнього енергоринку України характеризується зростанням взаємної заборгованості споживачів електроенергії, електропостачальників, оптового постачальника (ДП «Енергоринок») перед виробниками електроенергії. Відволікання з обігу значних сум грошових коштів внаслідок збільшення дебіторської заборгованості змушує підвищувати власну кредиторську заборгованість, що викликає ланцюгову реакцію неплатежів за енергоресурси.

Низька платоспроможність та неможливість відключення електроенергії деяких категорій споживачів призводить до значної величини поточної заборгованості за спожиту електроенергію, що спричиняє дефіцит грошових коштів на поточних рахунках електропостачальних підприємств. Гальмуються процеси інвестування, заміни старого обладнання. Існуючі підходи до управління дебіторською заборгованістю, викладені в наукових працях зарубіжних і вітчизняних авторів, потребують їх подальшого

* Омеляненко Т. В. – аспірант кафедри фінансів і оподаткування Національного Технічного Університету «Харківський Політехнічний Інститут».

вдосконалення з врахуванням організаційно-виробничих особливостей галузі (її природного монополізму), діючих методів державного регулювання, низької платоспроможністю деяких категорій споживачів.

Суттєві перешкоди до лібералізації ринку електроенергії створює перехресне субсидування різних категорій споживачів, при чому компенсація занижених тарифів на електроенергію покладена на промисловість. Незважаючи на часткову приватизацію обленерго, держава утримує монопольне право на встановлення тарифів на електроенергію для різних груп споживачів.

Аналіз публікацій. Науково-методичні основи управління дебіторською заборгованістю закладені видатними зарубіжними вченими – К. Уолш, Р. Брейлі тощо [1; 2], які визначили основні фактори, що на неї впливають: обсяг ділової активності, кредитна політика підприємства, стратегія управління оборотними засобами і відношення фірми до ризику. Теоретичні і методологічні аспекти удосконалення управління дебіторською заборгованістю підприємств відображені у наукових працях багатьох вітчизняних вчених: Куденко Г. О. [3], Новікової Н. М. [4], Білик М. Д. [5], Момот Т. В. [6], Смачило В. [7], Шулешко А. В. [8] та інші. Як правило, авторами розглядаються питання аналізу формування та використання дебіторської заборгованості, кредитна політика, наводяться поетапні алгоритми управління нею.

Постановка завдання. Проблеми енергетичної галузі України зумовлюють необхідність поглибленого аналізу діючої системи формування дебіторської заборгованості і факторів, що на неї впливають. Таким чином, *мета статті* – дослідження процесу управління дебіторською заборгованістю енергопостачальних підприємств і аналіз факторів, що на неї впливають.

Основний матеріал. Стан дебіторської заборгованості, характеризується її динамікою, структурою, оборотністю, ефективністю управління. Аналіз динаміки, структури та оборотності дебіторської заборгованості

здійснювався за даними фінансової звітності двадцяти трьох енергопостачальних підприємств України за період 2005 – 2009 рр.

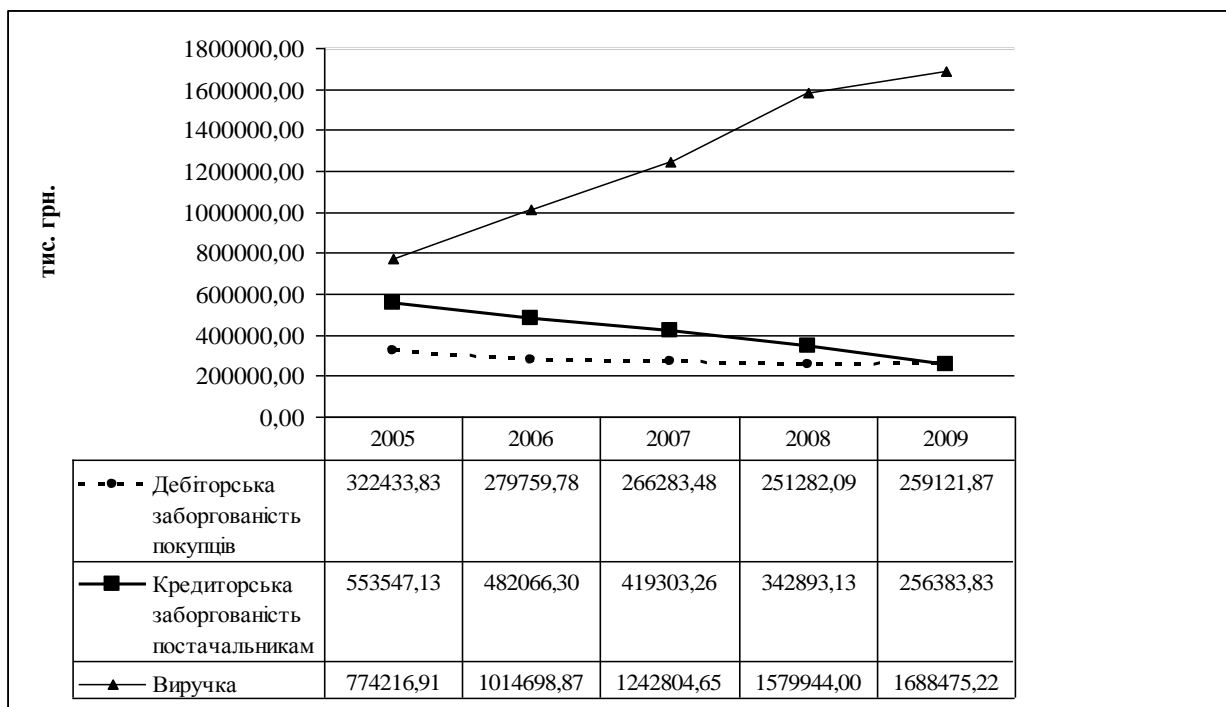

Рис. 1 – Динаміка виручки, дебіторської і кредиторської заборгованості (2005 – 2009 рр.)

Як видно з рис. 1, в цілому по галузі на фоні зростання виручки від реалізації спостерігалась позитивна динаміка зменшення дебіторської і кредиторської заборгованості.

Питома вага дебіторської заборгованості в поточних активах та кредиторської заборгованостей за товари, роботи, послуги в поточних пасивах в середньому по галузі наведена на рис. 2.

Доля дебіторської заборгованості в оборотних активах енергопостачальних підприємств в середньому по галузі протягом чотирьох років зберігала тенденцію до зниження. У 2009 році питома вага дебіторської заборгованості в структурі поточних активів значно перевищила питому вагу кредиторської в структурі поточних пасивів, за рахунок значного зниження останньої.

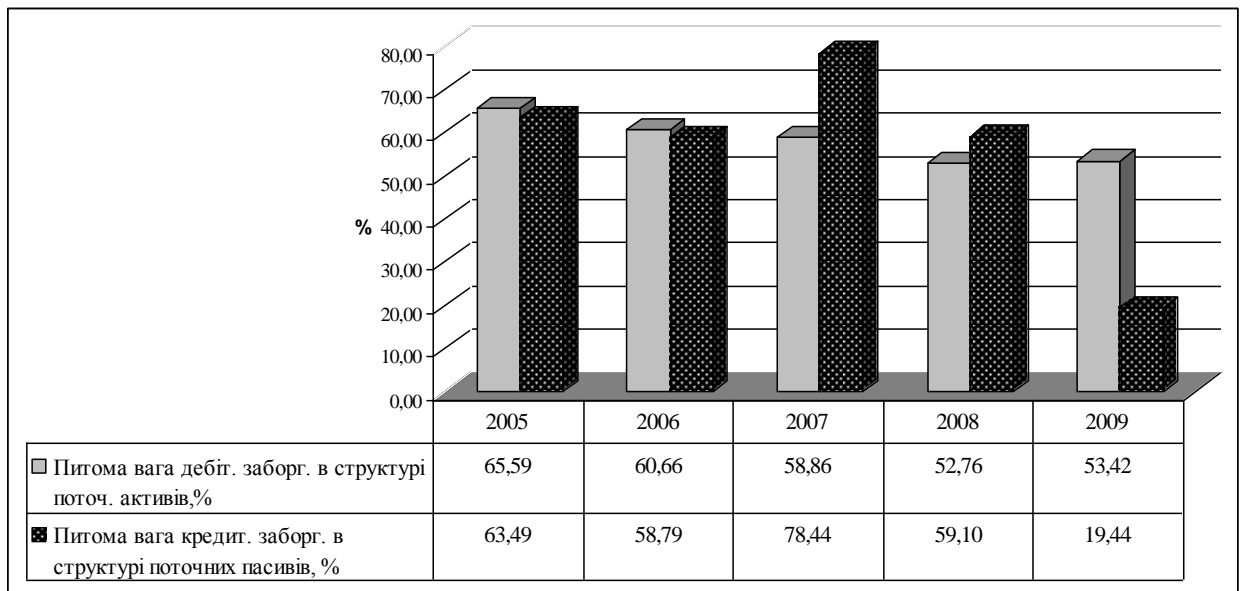

Рис. 2 – Питома вага зобов’язань в структурі поточних активів та пасивів (2005 – 2009 рр.)

В окремих обленерго питома вага дебіторської заборгованості в структурі поточних активів мала критичне значення і становила в середньому за п’ятирічний період: Закарпаттяобленерго (92,21 %), Крименерго (87,94 %), Чернівціобленерго (86,88 %), Херсонобленерго (82,21 %).

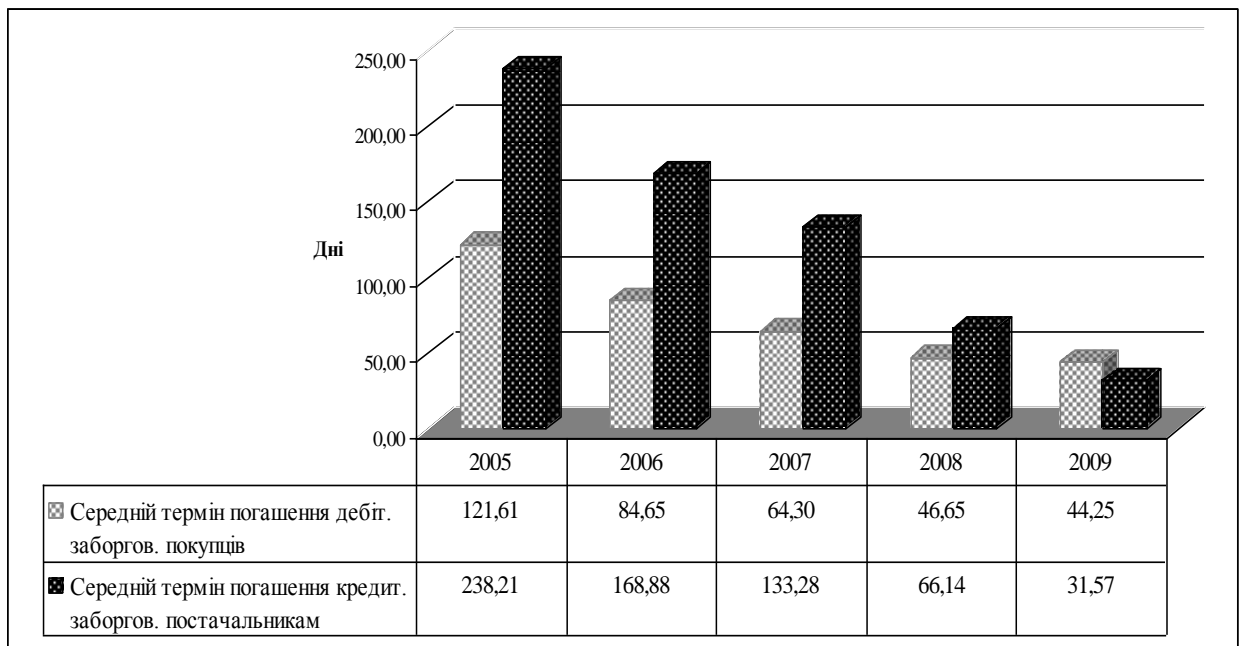

Рис. 3 – Середній по галузі період погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей (2005- 2009 рр.)

Як ілюструє рис. 3, середній період погашення дебіторської заборгованості у середньому по обленерго України протягом 2005 – 2008 рр. поступово знижувався, тоді як термін погашення кредиторської теж знижувався, але за цей же період перевищував термін погашення кредиторської.

Аналізуючи оборотність дебіторської заборгованості підприємств, автор робить висновки, що найгірші показники оборотності мають підприємства з переважанням державних корпоративних прав: Донецькобленерго (287 днів), Чернівціобленерго (233 дні), Крименерго (197 днів), Закарпаттяобленерго (196 днів), Херсонобленерго (164 дні), кредиторської – Донецькобленерго (672 дні), Крименерго (338 днів), Миколаївобленерго (326 днів), Чернівціобленерго (320 днів). Доля державного пакету акцій в статутному фонді цих обленерго складає 65 – 75 %. Серед них тільки Житомиробленерго з періодом обороту дебіторської заборгованості 13 днів і кредиторської 6 днів привертає пильну увагу потенційних інвесторів. Найкоротший період погашення дебіторської заборгованості у середньому за п'ять років мають підприємства з переважною часткою приватного капіталу: Чернігівобленерго (6 днів), Полтаваобленерго (8 днів), Львівобленерго (12 днів). Найкоротші терміни погашення кредиторської заборгованості мають підприємства у середньому за той же термін: Прикарпаттяобленерго (2 дні), Чернігівобленерго (4 дні), Полтаваобленерго (6 днів). Житомиробленерго (6 днів). На Чернігівобленерго, Полтаваобленерго, Львівобленерго державі належить не більше 25 % акцій статутного фонду підприємств.

Належність більшості акцій приватному інвестору певною мірою пояснює ефективніше управління дебіторською заборгованістю на цих підприємствах. Детальне обстеження лідерів галузі показало, що ці підприємства (Чернігівобленерго, Львівобленерго, Полтаваобленерго) аналізують світовий досвід, і, базуючись на результатах аналізу, формують завдання для розвитку стратегічних напрямків позиціонування компанії. Серед першочергових завдань сформульовано наступні: стопроцентне

стягнення грошових коштів за спожиту електроенергію, стопроцентні розрахунки з оптовим постачальником, виконання інвестиційної програми і плану ремонтно-експлуатаційних робіт.

Аналізуючи можливості вдосконалення управління дебіторською заборгованістю, варто звернутись до зарубіжного досвіду. Так, у Росії реформування електроенергетики проходить згідно стратегічної програми реструктуризації, що складається з двох етапів. На першому етапі змінюється організаційна форма: здійснюється реформування вертикально інтегрованих структур, перетворення їх на компанії, що спеціалізуються на двох видах діяльності – монопольному (диспетчеризація, передача та розподіл електроенергії) та конкурентному (генерація та збут, будівельні, ремонтні, сервісні послуги). На другому етапі здійснюється заміна тарифного регулювання механізмами вільного ціноутворення. Ще один стратегічний напрямок структурних перетворень – створення механізмів надійного енергозабезпечення споживачів.

В країнах Центральної та Східної Європи для вирішення цієї проблеми на державному рівні створені палати боргових розрахунків (Естонія), банків для реструктуризації кредитів (Словенія), здійснюється трансформація заборгованості одних компаній в акціонерний капітал інших (Литва), реалізуються певні програми по розпорядженню безнадійними боргами (Польща та Чехія). Процес лібералізації енергоринку Іспанії відбувався без форсування подій при достатньо сприятливих економічних передумовах, що забезпечили успіх реформ в енергетичному секторі. Сам процес приватизації енергетичного сектору зайняв більше 20 років. В період основних реформ в країні спостерігався оптимальний рівень інфляції, гарантуючий самостійне фінансування електроенергетики, та середній рівень рентабельності. При цьому в Іспанії не було кризи неплатежів, характерних для країн пострадянського простору. Після 20 років реформ відбувся продаж акцій і на енергетичному ринку створилися три потужні приватні енергетичні корпорації, які зайняли домінуючі позиції – Endesa, Iberdrola та Union Fenosa.

Кожна з них об'єднала функції генерації, дистриб'юції та продажу електричної енергії. При цьому всі магістральні лінії електропередач належать одній державній Компанії Red Eléctrica – системному оператору Іспанії.

Висновки. Стан управління дебіторською заборгованістю більше ніж половини обленерго характеризується надмірною дебіторською заборгованістю в структурі поточних та сумарних активів, недопустимо високим періодом її оборотності.

Для подолання кризових явищ реформування електроенергетичної галузі має відбуватись одночасно з поступовою реструктуризацією і економічним оздоровленням національної промисловості, яка є енергозалежною.

Для подолання кризових явищ, підвищення інвестиційної привабливості слід розробити стратегію економічного розвитку збиткових підприємств галузі, впроваджувати заходи корпоративної реструктуризації, поступового скорочення перехресного субсидування прийнятними з соціально-політичних міркувань темпами. Для ефективного управління дебіторською заборгованістю пропонується впроваджувати елементи нормування і прогнозування надходження коштів за окремими видами дебіторської заборгованості. На відміну від інших галузей господарства, де дебіторська заборгованість покупців вважається ненормованим активом через постійну зміну складу та віддаленості клієнтів, у підприємств регіональної електроенергетики кількість і структура споживачів майже не змінюється, адже попит на електроенергію є нееластичним, мережа постачання (транспортні магістралі, лінії електропередач) залишається стабільною.

Варто розглянути можливості рефінансування дебіторської заборгованості для промислових клієнтів: (переведення боргу, оформлення заборгованості векселем, уступка права вимоги й факторинг) дають можливість не тільки зменшити тягар дебіторської заборгованості, але й одержати реальні грошові кошти замість наявних боргових зобов'язань.

Використання підприємством у своїй діяльності такого інструмента як вексель у певному смислі слова є способом фінансування, оскільки дозволяє відстрочити виконання зобов'язань, як на процентній, так і на безпроцентній основі. Отримані від інших контрагентів векселі в будь-який момент можуть бути використані як кошти для розрахунків або, хоча й з певним дисконтом, можуть бути конвертовані в грошові кошти.

Актуально розробити стандарти кредитування, які дають змогу за допомогою аналізу платоспроможності потенційних дебіторів визначити строки кредитування. Слід визначити дисконтну і кредитну політику для покупців, шляхи прискорення повернення боргів і зменшення безнадійної заборгованості, що є однією з проблем підприємств.

Наявність крупних дебіторів – промислових підприємств області, та підприємств житлово-комунальної сфери, вимагає зваженого підходу до управління заборгованістю. На даному етапі відсутні можливості використання сучасних інструментів рефінансування дебіторської заборгованості, а саме факторингу, також унеможлиблюється залучення позикового капіталу для фінансування операційної діяльності.

Література

1. Уолш К. Ключевые показатели менеджмента: полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом. – К., Companion Group, 2008.
2. Р. Брейли, Ст. Майерс Принципы корпоративных финансов. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. – 1008 с.
3. Куденко Г. О. Удосконалення механізму зниження заборгованості за електроенергію електропостачальних підприємств: Автореф. дис. ... канд. екон. Наук: 08.06.01 / Г. О. Куденко; Нац. гірн. Ун-т. – Дніпропетровськ, 2004. – 18 с.

4. Н. М. Новікова. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства / Новікова Н. М. // Актуальні проблеми економіки. – № 1 (43). – 2005. – с. 75 - 82.

5. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.А. Білик // Фінанси України. – 2003. – №12. – 10-12 с.

6. Момот Т.В., Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т.В. Момот, Г.М. Бреславська // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». – 2008. – №85. – С. 201-211.

7. В. Смачило, Е. Дубровская. Управление дебиторской задолженностью / Смачило В., Дубровская Е. // Финансовый директор. – 2007. – № 5 (57). – с. 47 - 53.

8. А. В. Шулешко, М. А. Наєзжая. Вдосконалення методики аналізу дебіторської заборгованості / Шулешко А. В., Наєзжая М. А. // Науковий вісник державної академії статистики, обліку та аудиту. – № 3. – 2008. – с. 61 - 67.